

Manisa Mevlevihânesi ve Şeyhleri Hakkında Arşiv Belgelerine Yansıyan Bazı Hususlar

Nevzat Sağlam*

Özet

Saruhanoğulları Beyliği döneminde İshak Bey tarafından bir vakıf eseri olarak 770/1368-69 tarihinde Tabakhâne Mahallesi'nin doğusunda bulunan tepe üzerinde yaptırılmış olan Manisa Mevlevihânesi, Osmanlı döneminde de faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu dönemde Mevlevihane'de birçok şeyh görev yapmıştır. Bunlardan bazıları mevlevihâneye hizmet hususundaki gayretleri, bazıları ise kanunsuz ve usulsüz işlere karışmaları sebebiyle arşiv belgelerine konu olmuştur. Bu çalışmada Mevlevihane'de görev yapmış olan şeyhlerle ilgili arşiv belgelerine yansıyan bazı hususlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Manisa, Mevlevihâne, Şeyh.

Abstract

The principality of Saruhan Bey period by Ishak Paşa as a foundation building 770/1368-69 which was built on the hill in the east of the historic neighborhood Tabakhâne Manisa Mevlevihanesi, continued its activities in the Ottoman period. During this period he has served in many Mevlevi sheikh. Some of these efforts in mevlevihane service matters has been the subject of some of the illegal and corrupt practices to interfere because of archive documents. This work is reflected in the archival documents related to the Mevlevi sheikh who served in some of the issues have been addressed

Key Words: Manisa, Mevlevihâne, Sheikh.

Giriş

Saruhanoğulları Beyliği, Beyliğe ismini veren ve Selçuklu emirlerinden olan Saruhan Bey tarafından Osmanlı Beyliği ve diğer Türkmen beylikleri ile aynı dönemde batı Anadolu'da kurulmuş bir Türkmen beyliğidir¹. XIII. yüzyıl sonlarından XV. yüzyıl başlarına kadar Manisa ve civarında hüküm sürmüş olan beyliğin en parlak dönemi Muzafferuddin İshak Bey (1364-1390)

* Yrd. Doç. Dr. Karabük Üniversitesi, nevzatsaglam@karabuk.edu.tr.

¹ Feridun M. Emecen, "Saruhanoğulları", *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, 170; Feridun M. Emecen, "Saruhanoğulları ve Mevlevîlik", *Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 283.

zamanıdır². İshak Bey gerek savaşlarda kazanılan ganimetler, gerek ticarî faaliyetler sayesinde elde edilen gelirleri Manisa'nın imarına harcamış, birçok hayır müesseseleri yaptırmıştır. Bunların en önemlileri Ulucami, Ulucami Medresesi, Cami-i Kebîr Hamamı ve Mevlevîhânedir.

Mevlevîhâne, Saruhanoğulları zamanından kalan ve İshak Çelebi tarafından 770/1368-69 tarihinde Tabakhâne Mahallesi'nin doğusunda bulunan tepe üzerinde Emet bin Osman'a³ inşâ ettirilmiş olan en eski eserlerden biridir⁴. Evliya Çelebi, mevlevîhânenin şehrin doğusunda, havası latîf, şehri gören, yüksek hoş bir gezinti yerinde inşâ edildiğini, ayrıca semâhânesi ve fukarâ için odaları olduğunu, eskiden yerinde kilise bulunduğunu kaydetmektedir⁵.

İshak Bey'in yaptırdığı Ulucami ve minber kitâbesinde adının yanında “Çelebi” ünvanının bulunması onun Mevlevîliği benimsediğini göstermektedir⁶. Mevlânâ tarafından temelleri atılan ve Anadolu'da kurulmuş Türkmen beylikleri üzerinde etkili olan Mevlevîliği, Saruhanoğulları'nın 1330'lu yıllardan önce müttelik oldukları Aydınöğulları'nın etkisiyle benimsedikleri anlaşılmaktadır⁷. Zira Mevlevîler'in faaliyetlerinin devam ettiği bir ortamda Saruhanoğulları'nın da bu faaliyet alanının içinde bulunması tabîîdir. Diğer taraftan Mevlevîliğin dînî, iktisâdî ve siyâsî gâyelerle etki alanını genişletmek için Ulu Ârif Çelebi⁸ Amasya, Kastamonu, Denizli, Kütahya'ya⁹; Çelebi Âbid de Uc beylerini Moğolların Anadolu Valisi Timurtaş'a bağlamak için seyahatlerde

² Feridun M. Emecen, “Saruhanöğulları”, *DİA*, XXXVI, 170-171. Saruhanöğulları hakkında geniş bilgi için bk. Çağatay Uluçay-İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi*, İstanbul 1939; Ç. Uluçay, “Saruhanöğulları”, *İA*, X, 239-244; F. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s. 17-22.

³ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul 1935, IX, 75. Mevlevîhâne ile yakın tarihlerde yapılan medresenin kitâbesinde mimarının Emet bin Osman olduğu belirtilmekte ve *Seyahatnâme*'de sehven Osman bin Emetullah şeklinde yazıldığı belirtilmektedir, bk. M. Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi*, İstanbul 1939; Feridun M. Emecen, *Tarihin İçinde Manisa*, Manisa 2006, s. 171.

⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 75; İsmail Hakkı Uznuçarşılı, *Kitâbeler*, İstanbul 1929, s.63-64; BOA, C.ZB, 75/3748; M. Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi*, s. 91-92; M. Çağatay Uluçay, *Saruhanöğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar (773 H.-1220 H)*, İstanbul 1940, s. 170-172; Feridun M. Emecen, “Saruhanöğulları ve Mevlevîlik”, 289; Ş. Barihüda Tanrıkorur, “Manisa Mevlevîhânesi”, *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 1.

⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 75.

⁶ İsmail Hakkı Uznuçarşılı, *Kitâbeler*, İstanbul 1929, s.63-64; F. Emecen, “Saruhanöğulları ve Mevlevîlik”, s. 288-290; Mustafa Erci, Mustafa Korkmaz, *Saruhanöğulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, Manisa 1999, s.43-45.

⁷ F. Emecen, “Saruhanöğulları ve Mevlevîlik”, s. 284-287.

⁸ Mevlevîliğin yayılmasında Ârif Çelebi'nin (ö. 719/1320) rolü için bk. Tahsin Yazıcı, “Ârif Çelebi”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 363-364.

⁹ Ahmet Eflâkî, *Menâkibu'l-Ârifîn*, (trc. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1986, II, 328-331, 341-343.

bulunmuşlardır¹⁰. Bu seyahatler, Mevlevîliğin hem Anadolu şehirlerinde hem Manisa bölgesinde yayılmasını sağlamış, neticede Mevlevîlik beylikler döneminden itibaren batı Anadolu bölgesinde en fazla rağbet gören tarikat durumuna gelmiştir¹¹. İshak Bey zamanında ise devletin zirvesinde gördüğü kabul ve alaka sebebiyle müntesipleri hızla artan bir tarikat durumuna yükselmiş, böylece başta mevlevîhâne olmak üzere Manisa civarında Mevlevîlere ait birçok tekke ve zâviye ortaya çıkmıştır¹².

Hayır-hasenât sahibi olarak bilinen İshak Çelebi'nin Ulucami külliyesinin bir uzvu olarak yaptırdığı mevlevîhânenin vakfiyesi, aslı kaybolduğu için 866/1462 yılında Sultan Mehmed Hân zamanında yeniden yazılmıştır¹³. Vakfiyeye göre mevlevîhâne bir şeyh, imâretin masraflarına bakacak emin bir nâzır, namazın edâ şartlarını bilen bir imam, vakitleri bilen-bildiren bir müezzin, bedenî hizmeti ifâ edecek bir kayyım, iyi halli dindar bir kâtip, bir mesnevîhân, güzel sesli iki hânende, mutfak masraflarına bakacak bir vekîl-i harç ve yemek hazırlamayı bilen bir aşçı görev yapacaktır¹⁴. Vakfiyesinden de anlaşılacağı üzere İshak Çelebi tarafından bir zâviye-imâret olarak yaptırılmış¹⁵ olan mevlevîhâne, bölgede Mevlevîliğin benimsenmesinde ve yaygınlaşmasında önemli görev ifâ etmiştir.

Osmanlı Döneminde Mevlevîhâne

Sultân Yıldırım Bayezid'in 791-792/1389-1390 yılında düzenlediği seferde teslim alınan ve 1402'de Osmanlı hâkimiyetinden çıkmış olan Manisa bölgesi, 1411 yılından sonra Çelebi Mehmet zamanında tekrar Osmanlı idaresine geçmiştir¹⁶. Mevlevîhâne Osmanlı'nın ilk

¹⁰ Ahmet Eflâkî, *Menâkibu'l-Ârifîn*, (trc. Tahsin Yazıcı), II, 370-371.

¹¹ M. Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi*, s. 91-92; Mehmet Günay, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Manisa'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (1650-1675)*, (Basılmamış Doktora Tezi İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü) İstanbul 2000, 155.

¹² F. Emecen, "Saruhanogulları ve Mevlevîlik", s. 288; Mehmet Günay, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Manisa'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (1650-1675)*, s. 155.

¹³ BOA, Y.A.RES, 19/9-5; M. Çağatay Uluçay, *Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, (773 H.-1220 H), İstanbul 1940, s. 34-36.

¹⁴ M. Çağatay Uluçay, *Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, (773 H.-1220 H), s. 34-36; Ş. Barihüda Tanrıkorur, "Manisa Mevlevîhânesi", *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 1.

¹⁵ M. Çağatay Uluçay, *Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, (773 H.-1220 H), s. 34-36.

¹⁶ Feridun M. Emecen, "Saruhanogulları", *DİA*, XXXVI, 172.

dönemlerinde aktif olmasa da sonraki dönemlerde faaliyetlerini daha güçlü bir şekilde devam ettirmiştir¹⁷.

Osmanlı döneminde de vakfın statüsü korunmuş, Ulucami, medrese ve mevlevîhâneye tahsis edilmiş olan Karaoğlanlı, Akcahavlulu ve Çataalkilise köyleri ile iki hamamın gelirleri vakfiyeye uygun olarak devam ettirilmiştir¹⁸. XVI. yüzyılın sonlarına doğru vakfın gelirlerinin artmasıyla mevlevîhânenin şeyhleri zenginleşerek zamanla manevî nüfuzlarının yanında maddî nüfûz sahibi olmuşlardır¹⁹. Diğer taraftan XVII. yüzyıla gelindiğinde vakfın tevliyeti ile şeyhliğin aynı kişide birleştiği belirtiliyorsa da²⁰, esasen Defterhâne-i Âmire'de muhafaza edilen vakfiyede, tevliyetin mevlevîhânedeki post-nişân olanlara tahsis edildiği açıkça belirtilmiştir²¹.

Mevlevîhânenin Gördüğü Tamiratlar

Mevlevîhâne bazı tamiratlar görmüştür. Bunlardan biri 19 Şevval 1075/5 Mayıs 1665 tarihinde vakfın mütevellisi Şeyh Ali Efendi zamanında toplam 60. 875 akçe bedel ile Mimar Yorgaki'ye²², diğeri 16 Safer 1093/24 Şubat 1682 tarihinde Şeyh Ali bin Muharrem Efendi zamanında Mimar Ağlıyanu'ya (?) büyük çaplı bir onarım yaptırılmıştır²³. Bir diğeri tamirat da 1105/1693 tarihinde Şeyh Ali bin Muharrem Efendi ve vekili büyük oğlu müderrisîn-i kirâmdan Mehmed Efendi zamanında toplam 49.120 akçe (160 akçe 1 kuruş hesabıyla=307 kuruş)

¹⁷ F. Emecen, "Saruhanogullari ve Mevlevilik", s. 293; Ş. Barihüda Tanrıkorur, "Manisa Mevlevihânesi", *DİA*, XXVIII, 1.

¹⁸ BOA, Y.A.RES, 19/9; BOA, ŞD, 2883/5; M. Çağatay Uluçay, *Saruhanogullari ve Eserlerine Dair Vesikalar*, (773 H.-1220 H), s. 34, 181-182; Çağatay Uluçay, *Saruhanogullari ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, İstanbul 1946, s. 93-94; BOA, ŞD, 1379/24; BOA, ŞD, 2883/5; BOA, ŞD, 289/33; BOA, C.ZB, 75/3748; Ş. Barihüda Tanrıkorur, "Manisa Mevlevihânesi", *DİA*, XXVIII, 1.

¹⁹ Çağatay Uluçay, *Saruhanogullari ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, s. 94-96.

²⁰ Çağatay Uluçay, *Saruhanogullari ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, s. 93-97; F. Emecen, "Saruhanogullari ve Mevlevilik", s. 295-296.

²¹ BOA, Y.A.RES, 19/9-5.

²² Çağatay Uluçay, *Saruhanogullari ve Eserlerine Dair Vesikalar*, (773 H.-1220 H), s. 133-135.

²³ Çağatay Uluçay, *Saruhanogullari ve Eserlerine Dair Vesikalar* (773 H.-1220 H), s. 165-166.

harcanarak Mimar Ağlıyanu'ya (?) yaptırılmıştır²⁴. Sonraki yıllarda da tamirat görmüş olan²⁵ mevlevîhâne 1961-1982 yıllarında restore edilmiştir²⁶.

Mevlevîhâne'de Görev Yapan Şeyhler

Saruhanoğulları döneminde mevlevîhânedeki görev yapan şeyhlerin Mevlânâ âilesiyle alakası hakkında malumat bulunmamakla beraber, Osmanlı döneminde Mevlânâ ailesinden oldukları görülmektedir²⁷. Diğer taraftan Manisa'nın II. Selim'den itibaren Osmanlı tahtına geçecek şehzâdelerin görev yaptıkları sancak merkezi olmasına mümâsil olarak, “Âsîtâne” statüsü kazanan mevlevîhâneye de Konya'daki çelebi efendinin yerine geçecek kişiler şeyh olarak tayin edilmişlerdir²⁸.

Kuruluşundan tekke, zâviye ve türbelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar mevlevîhânedeki birçok şeyh/post-nişîn görev yapmıştır. Mevcut bilgiler ışığında 8 Muharrem 1075/31 Temmuz 1664 tarihinde şeyhlik Mevlânâ âilesinden Ali bin Muharrem Efendi'ye geçmiştir²⁹. Aynı zamanda vakfin tevliyetini de -vakfiyede şeyh olanlara meşrûtu olduğundan- uhdesinde bulunduran³⁰ Şeyh Ali Efendi, vakfin gelirlerini artırma ve mevlevîhâneyi tamir ettirme konusunda büyük gayretler göstermiştir³¹. Şeyh Ali bin Muharrem Efendi'nin 1114/1702-1703 tarihinde vefâtından sonra büyük oğlu müderris Mehmed Lütfi Efendi mütevellî ve post-nişîn olmuştur³². *Esrâr Dede Tezkiresi*'nde Nakşî Ali Dede'nin oğlu Lütfi Mehmed Dede olarak kaydedilen Şeyh Mehmed Lütfi

²⁴ Çağatay Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar* (773 H.-1220 H), s. 170-174.

²⁵ BOA, A:MKT.MHM, 34/11; BOA, HR:MKT, 37/77.

²⁶ Ş. Barihüda Tanrıkorur, “Manisa Mevlevîhânesi”, *DİA*, XXVIII, 1. Mevlevîhânenin restorasyonu sırasında plana ve aslına sadık kalınmadığı, yanlış malzeme kullanıldığı belirtilerek yapılan hatalar dile getirilmektedir, bk. Aynı mad. s. 1-2.

²⁷ M. Çağatay Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, s. 93-96; F. Emecen “Saruhanoğulları ve Mevlevîlik”, s. 294.

²⁸ BOA, BEO 3156/236643; F. Emecen, “Saruhanoğulları ve Mevlevîlik”, s. 294-295.

²⁹ Çağatay Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, s. 94-96; Nuran Tezcan, *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, 191-193; Mehmet Günay, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Manisa'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (1650-1675)*, s.156; F Emecen, “Saruhanoğulları ve Mevlevîlik”, s. 296-297.

³⁰ BOA, ŞD. 105/64.

³¹ Mehmet Günay, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Manisa'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (1650-1675)*, s.156; Çağatay Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, (773 H.-1220 H),s. 133-135, 165-166.

³² Çağatay Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, (773 H.-1220 H),s. 171; Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, s. 94-95; Nuran Tezcan, *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, s.192; Mehmed Veysi Dörtbudak, “Tarihten Günümüze Manisa Mevlevîleriyle Bir Yolculuk”, SÜMAM Yayınları: 5, Bildiriler Serisi: 2/Yıl: 2010, s. 108.

Efendi, zenginliği yanında âlim ve şâir bir kişiliğe sahiptir³³. Yenikapı Mevlevîhânesi post-nişinliğini kabul etmeyip, Manisa'da münzevî bir hayatından ardından 1150/1737 tarihinde vefat etmiřtir³⁴. şeyh Mehmed Efendi'nin vefatından sonra oğlu Osman Efendi şeyh ve mütevellî olmuştur.

şeyh Mehmed Bahâeddin Efendi

şeyhliğe yakışmayacak bazı hâl ve tavırları arşiv belgelerine de konu olan Mehmed Bahâeddin Efendi, babası Osman Efendi'nin vefatından sonra tevliyet vazifesinin yarısını kardeşi Mehmed Efendi'ye vererek mevlevîhânenin şeyhi olmuştur. Birçok mukataanın mültezimliğini almış, halka zulmetmiş, şeyhliği ile bağdaşmayan işler yapmıştır. Bahâeddin Efendi Manisa'da zenginliği ve nüfûzû ile şöhret sahibi olmuştur. şeyh Bahâeddin Efendi sahip olduğu zenginliği ve nüfûzu halka zulüm vâsıtası olarak kullanmış, bu sebeple hakkında birçok şikâyetlerde bulunulmuřtur³⁵.

Manisa'da ulemâ, ayân, eşrâf, sulehâ, imam, meşâyih, sâdât-ı kirâm, fukarâ ve toplumun diğer kesimlerinden birçok kişi, halka zâlimâne davranışlarda bulunduğu ve zorbalarla birlikte hareket ettiği iddiasıyla mevlevîhâne şeyhi Mehmed Bahâeddin Efendi'den şikâyetçi olmuşlardır. şikâyete konu olan iddialar arasında bir tarikat şeyhinin kişiliği ile bağdaşmayacak olaylar bulunmaktadır.

Bahâeddin Efendi'nin uzun zamandır fukarâ ve zuafâya haksız yere suç isnâdında bulunarak bunları zâlimlere ispiyon ettiği, rüşvet ve zorbalıkla mal biriktirdiği ifade edilmektedir. Adamlarından bazılarının kadın kılığında hanımların hamamlarına ve bazı namuslu insanların haremlerine girerek ırz ve namuslarına saldırdıkları, İzmir yolunu keserek adam öldürdükleri ve daha birçok fesat hareketine cesaret ettikleri belirtilerek, Mehmed Bahâeddin Efendi ve adamlarının yaptıklarının halkı canından bezdirdiği dile getirilmektedir. Ayrıca Mehmed Bahâeddin Efendi'nin Manisa sâkinlerinden ve sadât-ı kirâmdan Seyyid İbrahim ve Seyyid Mustafa'yı talep ettiği rüşveti vermedikleri için bir kefereyi katlettiler diye yalancı şahitlerin şehâdetleriyle günahsız yere astırdığı bildirilmektedir. Maktullerin vârislerinin şikâyeti üzerine hakkında dava açılan Bahâeddin Efendi, mahkemeye çağırıldığı halde gelmemiş, firar etmiştir.

³³ Uluçay, *Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, s. 94-95; Nuran Tezcan, *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, s.192.

³⁴ Nuran Tezcan, *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, s.192. Uluçay vefat tarihini 1139/1726 olarak göstermektedir, bk. Uluçay, *Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, s. 95.

³⁵ Uluçay, *Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, s. 94-96.

Şeyh Bahâeddin Efendi'nin cibilliyetinden kaynaklanan ve devam eden bu kötülüklerinin Allah ve Peygamber hakkı için ortadan kaldırılması, beldenin emniyetinin sağlanması, halkın huzurunun temini için mevlevihâne meşihat ve tevliyeti ile Sinan Paşa Medresesi'ndeki görevlerinin müstehak olanlara verilerek başka yere nefyedilmesi talebi üzerine, tayin olunan mübâşir marifetiyle mahallinde murâfaası ve ihkâk-ı hak olunması istenmiştir³⁶.

Diğer yandan Manisa Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Bahâeddin Efendi'ye hitâben 1176/1762 tarihinde bir hüküm yazılmıştır. Bu hükümde, Manisa mütesellimi iken memleketin nizâmını bozmaya kalkışması üzerine görevinden uzaklaştırılan Kara Osmanoğlu Atâullah'ın içindeki fitne ve fesat ateşini yakmak ve memleketin düzenini bozmak için etrafına adam toplamaya başladığı ifade edilmektedir. Bu arada ma'zul mütesellimin davetine uyararak tarîkat ve şeyhlikle bağdaşmayan bazı işlere karıştığı belirtilen Mehmed Bahâeddin Efendi'nin hakkından gelinmesi gerektiği halde bu defa göz yumulduğu, bundan böyle tekkesinde kendi halinde durması şartıyla müsâmaha gösterildiği belirtilmektedir. Bu emri şerifin ulaşmasından sonra tarîkatin gerektirdiği işlerle ve mevlevîhânedeki dervîşânıyla kendi halinde olması, erbâb-ı fesâd ile beraber olmaktan ve biraraya gelmekten sonucunu ve âkıbetinin vehâmetini düşünerek son derece sakınması tembih edilmektedir. Şayet söz dinlemeyecek, mütesellim Kara Osmanoğlu Atâullah'a tâbi olacak olursa şeyhliği başkasına verilerek ailesiyle birlikte Kıbrıs Adası'na sürügün edileceğini düşünerek aklını başına alması, şeyhliğe uygun davranışta bulunması hatırlatılmaktadır³⁷.

Yine 1183/1769 tarihinde Mevlevî Şeyhi Bahâeddin denilen zâlimin belde müftüsü Ali Efendi ile bir olup, yüzüstü, rezîl kişilerden topladığı yüz elli kişi ile çeşitli zulümlerde bulunduğu belirtilmektedir. Dahası eşkıyâlığı ile bilinen hazinedârı Mustafa'nın çok sayıda adamıyla belde sarhoş halde dolaştıkları, Aynı Ali Camii İmamı Ahmed'in oğlu Mahmut, Seyyid Hacı Hüseyin ile Ali'yi katlettikleri ve birçok kötülüklerde buldukları ifade edilmektedir. Şeyh Bahâeddin Efendi'nin bu olayların fâili olan ve hapsedilen Mustafa'yı kefâletle hapisten çıkarıp evine götürdüğü, mahkemeye gelmediği ve şeriate itâat etmediği kaydedilmektedir³⁸. Şeyh Mehmed Bahâeddin Efendi bu olaylardan bir yıl sonra 5 Zilhicce 1184/22 Mart 1771'de vefat etmiştir³⁹.

³⁶ BOA, C:ADL, 65/3897. (11 Ra 1175/10 Ekim 1761).

³⁷ BOA, C. ZB, 4/199.

³⁸ Ç. Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, s. 96.

³⁹ Ç. Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, s. 96.

Şeyh Mehmed Bahâeddin Efendi'den Sonraki Şeyhler

Şeyh Bahâeddin Efendi'nin vefâtıyla şeyhlik oğlu Ahmed Efendi'ye (ö. 1198/1784), ondan Osman Efendi'ye intikâl etmiştir. Manisa Mevlevîhânesi'ne şeyh olan Seyyid Osman Efendi'nin de tarîkat işiyle meşgul olmayıp, beldenin işlerine karıştığı ve ihtilâfa sebep olduğuna dikkat çekilerek esas görevi olan tarîkat ve tekke işleriyle ilgilenmesi tembih edilmiştir⁴⁰.

Manisa Mevlevîhânesi mütevellîsi Şeyh Osman Dede'nin vefatı üzerine münhal olan tevliyet ve şeyhlik 13 Şaban 1245/7 Şubat 1830 tarihinde bu işe liyâkati ve ehliyeti, beldenin ulemâ ve eşrâfi tarafından da bildirilen oğlu Mustafa Dede'ye tevcih edilmiştir⁴¹. Mustafa Efendi'nin 18 Cemâziyelâhır 1266/1 Mayıs 1850'de vefatından sonra erkek evladı olmadığından mevlevîhâne şeyhliği halasının oğulları Osman Efendi ve Ahmed Efendi'ye intikâl etmiştir. Bu âileden gelen şeyhlerin sonuncusu ise aynı zamanda Manisa'da Nakîbü'l-eshrâf ve mahkeme âzâsı olan Mustafa Şefik Efendi'dir.

Yakub Çelebi Efendi

Mevlânâ sülâlesinden ve Hz. Peygamberin soyundan olan Yakub Çelebi zor durumda olduğunu dile getirerek Şeyh Mustafa Dede Efendi'nin vefatından sonra Manisa Mevlevîhânesi post-nişînlğine tâlip olmuştur⁴². Diğer taraftan Mevlevî şeyhlerinden Mehmed Saîd Efendi ise, Yakub Çelebi'nin mizacı ve karakterinin şeyhlik yapmaya uygun olmadığını belirtmiştir. Ayrıca bağları, tarlaları ve boyalığı olduğunu, bir oğluyla hanımından başka aile efradı bulunmadığından refah içinde olmasa da fakr ü zarûret içinde olmadığını ifade etmiştir.

Yakub Çelebi hakkında Mehmed Saîd Efendi'nin kaleme aldığı arizada, geçmişte dergâhın vakfına ait tevliyetin kendisine verildiği halde bu görevi yürütmekten âciz kaldığı, her ne kadar salâh-ı hâl ise de meczup, ümmî ve ehl-i hevâdan ve seyahate meyilli olduğundan evinde iki gece kalmayıp, vakfa ait köylerde beyhûde dolaştığı belirtilmektedir. Vakfın tevliyetinden ayrıldıktan sonra da haksız yere azledildiği yolunda şikâyette bulunduğu kaydedilmektedir. Yine iki sene kadar önce Selanik Dergâhı'nın şeyhliğini ve tevliyetini yürüteceğine dair söz vererek üstlendiği halde altı ay sonra bu görevi beş bin kuruş karşılığında Osman Dede'ye sattığı, bütün bunlardan sonra önce Manisa Mevlevîhânesi şeyhliğine, sonra tevliyetine tâlip olmuş ise de hiçbir

⁴⁰ BOA, HAT, 670/32740.

⁴¹ BOA, C:EV, 551/27850; BOA, A:MKT: MHM, 20/85. Burada post-nişînlik tevcih edilen Mustafa Dede'ye şeyhliğin yanında mevlevîhânenin tevliyetinin de verilmesi Çelebi Efendi tarafından iltimas edilmektedir.

⁴² BOA, A:MKT. UM, 20/49.

işte sebât etmediğinden bu görevi de yürütemeyeceği belirtilerek, şeyhliğe Nakîb-zâde Mustafa Efendi'nin tayin edilmesinin münâsip olacağı bildirilmektedir⁴³.

Diğer taraftan dergâhın şehrin hâricinde, şeyhlerin konaklarının ise şehirde olması sebebiyle -her ne kadar gelip giden misafirlere yemek veriliyorsa da- mevlevîhânenin harap halde olduğu, âyin icra edilmediği de kaydedilmektedir⁴⁴.

Şeyh Mustafa Şefik Efendi

Manisa Mevlevîhânesi post-nişînliği ve tevliyeti tevcîh edilen Mustafa Şefik Efendi'nin, dergâhın tamir ve bakımına önem verdiği, başkaları tarafından el konulmuş olan mevlevîhâne vakfına ait malların geri alınmasına gayret etmiştir. Nitekim dergâhın tamirâtı için bürokratik işlemlerin süratle tamamlanması, müdâhale edilen vakıf mallarının tespiti ve mevlevîhâne ile ilgili diğer hususlarda yardımcı olması için Manisa Kaymakamı Âlim Ağa'ya Dersaâdet'ten emirnâme yazdırmıştır⁴⁵. Dergâhın tamir, bakım ve onarımı için yapılan harcamaları karşılamaya vakıf gelirleri yetmediğinden önemli miktarda borca girmesi sebebiyle kendisine ikrâm ve yardımda bulunulmuştur⁴⁶.

Diğer taraftan Manisa İshak Çelebi Vakfı gelirlerinden Konya Mevlevîhânesi'ne her sene taâmiyye bedeli olarak gönderilmesi gereken on bin ve Manisa Mevlevîhânesi kitâbet hizmeti bedeli olarak ödenmesi gereken iki bin kuruşun 1261/1845 senesinden 1280/1864 senesine kadar yekûnu olan iki yüz otuz üç bin sekiz yüz elli kuruş Şeyh Şefik Efendi tarafından nakden hazineye teslim edilmiştir⁴⁷. Nakîb-zâde Mustafa Şefik Efendi'den sonra mevlevîhâne tevliyeti ve şeyhlik amca-zâdesi Mustafa Efendi'ye geçmiş, Mustafa Efendi'nin vefâtından sonra da İbrahim Fahreddin Çelebi şeyh tayin edilmiştir.

Şeyh İbrahim Fahreddin Çelebi Efendi

Manisa Mevlevîhânesi'ne şeyh olarak tayin edilen İbrahim Fahreddin Çelebi, Mevlevîhâne vakfının tevliyeti, vakfiyeye ve cârî olan usûle göre post-nişîn olanlara meşrût olduğundan⁴⁸, şeyhliğin yanında vakfın tevliyetini de uhdesinde bulundurmıştır.

⁴³ BOA, A.MKT. UM, 20/49.

⁴⁴ 17 Şaban 1266/28 Haziran 1850 tarihli arzuhal, bk. BOA, A.MKT. UM, 20/49.

⁴⁵ BOA, A.MKT. UM, 84/80; BOA, HR. MKT, 37/77.

⁴⁶ BOA, A:MKT. NZD, 216/75. (14. B. 1273/10 Mart 1857).

⁴⁷ BOA, ŞD, 1379/38.

⁴⁸ BOA, Y.A.RES, 19/9.

İbrahim Fahreddin Çelebi dönemine ilişkin arşiv belgelerine konu olan iki husus dikkati çekmektedir. Bunlardan birisi, İshak Çelebi tarafından gelirleri Manisa Mevlevîhâne'sine tahsis edildiği halde altı yıldır Dîvân-ı Muhâsebât kararıyla Mahallî Mal Sandığı tarafından alınan Karaoğlanlı Köyü ağnam resminin diğer gelirler gibi vakfa iade edilmesi meselesidir⁴⁹. Bu mesele hakkında Şûrâ-yı Devlet tarafından karar verilmesine kadar devam eden ilgili birimler arasında bir yazışma süreci başlamıştır. Bu süreçte ilk olarak Fahreddin Çelebi Efendi'nin ağnam rûsûmu kesintilerinin iâdesi talebi ve ağnam rûsûmu gelirinin vakfa ait olduğuna dâir Defter-i Hâkânî'de bir kayıt olmadığı, bir gelirin vakfa ait olduğunun ancak fermanla belirlenmesi gerektiği belirtilerek reddedilmiştir⁵⁰.

Ancak kayıtların tetkikinden, her ne kadar ağnam rûsûmu vakfa tahsîs edilen gelirler arasında sayılmasa da bölgenin Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra 830 tarihinde Sultan II. Murad Hân, 857 tarihinde Sultan Mehmed Hân (Fatih), Sultan Bayezîd Velî Hân, Sultan I. Selim ve Sultan Süleyman Hân (Kanunî) tarafından vakfin statüsünün korunduğu, 1286 senesine kadar geçen beş yüz yıldan fazla süre bu köylerin aşâr rûsûmu ve diğer gelirleri vakıf adına tahsîl edilirken, altı yıldır Divân-ı Muhâsebât kararıyla Karaoğlanlı Köyü ağnam resminin Mahallî Mal Sandığı tarafından alındığı anlaşılmıştır⁵¹.

Diğer taraftan 1280/1863'te yayınlanan Evkaf Nizamnâmesi'nde Celâliye Vakfı ve buna bağlı mevlevîhânelere ait vakıfların müstesnâ vakıf statüsünde olduğu, bu sebeple vakfin istisnâ vakıf olmasına hâlel getirecek her türlü müdâhalenin önüne geçilmesi gerektiği belirtilmiş ve Mahallî Mal Sandığı tarafından 1286 senesinden beri ağnam resmi olarak alınan altı bin dokuz yüz yetmiş yedi kuruşun defaten vakfa ödenmesi ve bundan böyle alınmaması istenmiştir⁵². Diğer yandan vakfa mahsus olduğunda tereddüt olmayan ağnam rûsûmunun yirmi yedi bin dokuz yüz sekiz kuruş olduğu, altı bin dokuz yüz yetmiş yedi kuruş değil, ağnamın adedi olduğu tasrih edilmekte ve vakfin istisnâ vakıf olma özelliğine hâlel getirilmemesine gerekli özenin gösterilmesi ve Evkâf, Maliye ve Defter-i Hakânî kayıtlarının düzeltilmesi için ilgili birimlere yazı yazılmasına karar verilmiştir⁵³.

⁴⁹ BOA, ŞD. 2883/5.

⁵⁰ BOA, ŞD. 2883/5.

⁵¹ BOA, ŞD. 2883/5. Mevlevîhâne vakfına ait 11 Şaban 1292/12 Eylül 1875 tarihli Defterhâne-i Âmirî'den çıkarılan kayıttan vakfin gelirleri, giderleri, görevlilere verilen ücretlere ilişkin bilgiler bulunmaktadır, bk. Aynı yer.

⁵² BOA, ŞD. 2883/5.

⁵³ BOA, ŞD. 2883/5.

Celâliye Vakfı ve buna bağlı mevlevîhânelere ait vakıfların diğer vakıflardan müstesnâ olarak ferağ, intikâlât ve mahlûlâtı mütevellîleri tarafından icrâ edildiği ve temessüklerinin bunlar tarafından verildiği belirtilerek, Muaccelât müdürlerinin müdâhalelerinin önüne geçilmesi istenmiştir⁵⁴.

Fahreddin Çelebi Efendi'nin şeyhliği dönemine ilişkin arşiv belgelerine yansıyan bir diğer mesele de Manisa Mevlevîhânesi kitâbet vazîfesine tahsis edilen senelik iki bin kuruş ile Konya Mevlevîhânesi'ne yemek bedeli olarak her sene gönderilmesi gerektiği halde, 1281/1865'den 1297/1880 senesine kadar gönderilmeyip birikmiş olan 140 bin kûsür kuruşun tahsîli konusudur.

Şeyh Fahreddin Çelebi Efendi'nin zimmeti olan bu para kendisinden talep edilmiş, ödemeye muvafakat etmemesi halinde haciz yoluyla tahsîl edilmesi gündeme gelmiştir⁵⁵. Bunun üzerine Fahreddin Çelebi, dergâhın daha önce şehir dışında bulunması sebebiyle dervişler kalmadığından masrafların az olduğunu, esasen vakıf hâsılâtından ödenmesi gereken paranın ayrıldığı ancak, kasaba içinde yeni bir mevlevîhâne, matbah ve odaların inşâsı, derviş ve fukarânın ibâte ve iâşesine ait masrafların artması, buna karşılık beş senelik ağnâm varidâtının Maliye Hazinesinde kalması, beş altı seneden beri çekirgelerin mahsule verdiği zarar ve ziyandan dolayı vakıf gelirlerinin azalması sebebiyle söz konusu paranın ödenemediğini belirterek affedilmesini talep etmiştir⁵⁶.

Diğer taraftan Mevlevîhânenin kitâbetine usûlüne uygun tayin yapılmadığını, tayin edildiği belirtilen şahısların kimliklerinin meçhul olduğunu, dolayısıyla kitâbet bedelinin talep edilmesinin boş olduğunu, bu paranın ödenmesinin imkân haricinde olduğunu, kendisine ait emlâkin olmadığını, affedilmesinin bütçeye bir yük getirmeyeceğini belirtmiştir⁵⁷.

Şûrâ-yı Devlet'e havâle edilen ve burada yapılan değerlendirmede, Fahreddin Çelebi'nin zimmeti olan 140 bin kuruşun ödenememesine dair beyan ettiği gerekçeler yerinde ve makul görülerek, söz konusu paranın istenmemesine ve affedilmesine karar verilmiştir⁵⁸.

Konya Mevlevîhânesi şeyhi Mahmud Sadreddin Çelebi Efendi'nin vefatı üzerine 1298/1881'de yerine tayin edilen büyük biraderi⁵⁹ ve Manisa Dergâhı post-nişîni İbrahim

⁵⁴ BOA, ŞD. 2883/5; BOA, ŞD. 1379/24.

⁵⁵ BOA, ŞD. 1379/38.

⁵⁶ BOA, ŞD. 1379/38; BOA, ŞD. 2883/5.

⁵⁷ İbrahim Fahreddin Efendi vakfın kitâbet hizmetini kendisinin yaptığını, başkasını istihdam etmediğini belirtmektedir, bk. BOA, ŞD. 1379/38.

⁵⁸ BOA, Y.A.RES, 19/9-6; BOA, ŞD. 1379/38.

Fahredden Efendi⁶⁰, yaklaşık bir yıl sonra 1882'de vefat etmiştir. Fahreddin Çelebi Efendi'nin, kızına hazineden tahsis edilen maaşın 190 kuruşa çıkarılması, ya da kayd-ı hayata tahvîli talebine dair yazılan bir arşiv belgesinden Behiye adında bir hanımı, Kevser adında da bir kerîmesi olduğu anlaşılmaktadır⁶¹.

Şeyh Abdülvâhid Çelebi Efendi

Yukarıda da ifade edildiği üzere Konya Mevlevîhânesi şeyhi olan Mahmud Sadreddin Çelebi Efendi'nin vefatı üzerine yerine ziyâret maksadıyla Konya'da bulunan büyük birâderi ve Manisa Mevlevîhânesi post-nişîni İbrahim Fahreddin Çelebi Efendi 1298/1881 yılında tayin edilmiştir. Münhal kalan Manisa Mevlevîhânesi post-nişînliğine de Konya'dan şeyh olarak uygun birinin gönderilmesi talep edilmesi üzerine⁶², Abdülvâhid Çelebi Efendi bu göreve tayin edilmiştir⁶³. Manisa Mevlevîhânesi şeyhlerinin Konya Dergâhı'na tayin edilmeleri bir teâmül olduğu gibi, Manisa Mevlevîhânesi'ne de genellikle Konya'dan Mevlâna soyundan ehliyet ve liyâkat sahibi olanların tayin edildikleri görülmektedir. Mevlevî Dergâhı post-nişînliğine tayin edilen çelebilere memuriyetlerine dâir Divân-ı hümâyûndan fermân verilmediği, Evkâf Nezâreti'nden berat verildiği anlaşılmaktadır⁶⁴.

Diğer taraftan Mevlânâ evlâdından ve meşâyihden bazılarının nişanla taltif edildikleri ve devlet nezdinde itibar sahibi oldukları bu sebeple de sûr-i hümâyûn gibi önemli merâsimlere davet edildikleri görülmektedir.⁶⁵ Mevlevîhânelerin inşa ve tamirlerine sultanlar tarafından gösterilen yardım ve alaka, bazı padişahların Mevlevîler eliyle kılıç kuşanmaları bu hususu teyit etmektedir⁶⁶ Nitekim Abdülvâhid Çelebi Efendi'ye 18 Receb 1305/31 Mart 1888 tarihinde ikinci rütbeden Mecîdî nişanı verilmiştir⁶⁷.

Abdülvâhid Çelebi Efendi, karıştığı bir kavgada adam yaralama olayı sebebiyle arşiv belgelerine konu olmuştur. Yedi sene önce gençlik yıllarında büyük kardeşinin kölesi Çerkes

⁵⁹ Aynı numarada kayıtlı arşiv belgesinde “ekber-i evlâdi” denilmektedir, bk. BOA, Y.A.HUS, 169/1-1.

⁶⁰ BOA, Y.A.HUS, 169/1.

⁶¹ BOA, BEO, 1403/105173.

⁶² BOA, Y.A.HUS, 169/1.

⁶³ BOA, Y.PRK. MŞ, 1/37; BOA, Y.A.RES, 19/9.

⁶⁴ BOA, BEO, 4578/343335.

⁶⁵ BOA, A:TŞF, 28/54.

⁶⁶ Reşat Öngören, “Osmanlılar”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 544.

⁶⁷ BOA, İ.DH, 1073/84216.

Yaver'i bir münâzaada yaralaması, Manisa Mevlevîhânesi şeyhi iken bir kısım garazkârlar tarafından şikâyet konusu yapılması üzerine, tahkîkât neticesinde üç sene kürek cezasına çarptırılmıştır⁶⁸. Hem kendisi, hem Konya Dergâhı post-nişîni bulunan abisi Mustafa Safvet Çelebi olayın tasarlanmadan meydana geldiğini belirterek, cezanın affedilmesini talep etmişler⁶⁹ ancak, cezanın Mahkeme-i Temyiz Cezâ Dâiresi'nce onaylanmış olması sebebiyle affedilmesinin padişahın irâdesine bağlı olduğu ifade edilmiştir⁷⁰. Abdülvâhid Çelebi Efendi'nin sahip olduğu sıfatı ve mevkii dikkate alınarak, işlediği suç da cerâim-i âdiyeden (sıradan) sayıldığından Padişahın affına mazhar olmuştur⁷¹.

Şeyh Abdülvâhid Çelebi Efendi, abisi Mustafa Safvet Çelebi'nin vefatı üzerine 18 Zilhicce 1305/26 Ağustos 1888'de Konya Mevlevîhânesi'ne post-nişîn tayin edilmiştir⁷². Ancak dokuz senedir bulunduğu Konya'nın havasına bir türlü alışmamış, yaşı kırkın altında olduğu halde, kış mevsimi şiddetli ve uzun olduğundan burada bazı hastalıklara yakalanmıştır. Bu sebeple Ser-tarîk dede efendiyi vekil bırakarak Karahisar-ı Sâhib kaplıcalarında kalmak ve Dinar, Aydın yoluyla İzmir, Manisa'ya gitmek için iki ay izin talebinde bulunmuştur⁷³.

Şeyh Abdülhalîm Çelebi Efendi

Şeyh Abdülvâhid Çelebi Efendi'nin Konya Mevlevîhânesi'ne tayin edilmesi üzerine oğlu Abdülhalîm Çelebi Manisa Dergâhı'na şeyh olmuştur⁷⁴. Konya Mevlevîhânesi şeyhi iken vefat eden Abdülvâhid Çelebi Efendi'nin 1.195 kuruş olan maaşı Abdülhalîm Çelebi'ye tahsis edilmiştir.

⁶⁸ BOA, İ.DH, 888/70700.

⁶⁹ BOA, İ.DH, 888/70700. (14 Safer 1300/25 Aralık 1882).

⁷⁰ BOA, İ.DH, 888/70700.

⁷¹ BOA, İ.DH, 888/70700; BOA, İ.DH, 1295-3/102107. (27 Şaban 1300/3 Temmuz 1883)

⁷² BOA, İ.DH, 1094/85781; BOA, BEO, 3156/236643.

⁷³ BOA, Y.PRK. AZJ, 33/100.

⁷⁴ BOA, BEO, 3156/236643; Abdülhalîm Çelebi (1874-1925) Konya Mevlânâ Dergâhı'nın son post-nişîni olup, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin on dokuzuncu kuşaktan torunudur. Babası Konya Mevlânâ Dergâhı post-nişîni Abdülvâhid Çelebi'nin 1907'de vefatı üzerine post-nişîn oldu. Üç yıl sonra İttihatçılar'ın baskısıyla azledilerek yerine Necip Çelebi oğlu Veled Çelebi tayin edildi. 1919'da ikinci defa post-nişîn oldu. Bir yıl sonra tekrar azledilerek yerine Yâkub oğlu Âmil Çelebi getirildi. 1921'de üçüncü defa Mevlânâ Dergâhı post-nişînliğine getirildi. İstiklâl Harbi'ne de katıldı. Konya'dan milletvekili seçildi. İstanbul'da kaldığı bir otelin balkonundan düştükten sonra Yenikapı Mevlevîhanesi'nde vefat etti. Vefatı konusunda farklı sebepler zikrediliyorsa da, ailesinin kanaati hırsızlık için bir cinayete kurban gittiği yönündedir, bk. Celaleddin Çelebi, "Abdülhalîm Çelebi", *DİA* İstanbul, 1988 I, 212.

Ancak Sultan II. Mahmud Hân vakfından verildiği belirtilen bu tahsîsatın sehven 1.900 kuruş yazıldığı, sonradan düzeltildiği anlaşılmaktadır⁷⁵.

Abdülvâhid Çelebi Efendi'nin Manisa'da görev yaptığı döneme ilişkin arşiv kayıtlarında bazı hususlar bulunmakla birlikte, esasen Konya Dergâhı'na tayin edilmesi ve bundan sonraki süreçte yaşananlarla ilgili onlarca belge bulunmaktadır. Ancak biz burada konumuzun çerçevesini dikkate alarak Manisa ile ilgili olanlarını zikrettikten sonra önemine binâen Konya Dergâhı'na tayininden sonraki süreçte yaşananları özet olarak dipnotta vermeyi uygun gördük. Abdülvâhid Çelebi Efendi hakkında arşiv belgelerine yansıyan Manisa'ya ilişkin hususları şöyle sıralamak mümkündür.

Abdülhalîm Çelebi Efendi'nin Manisa'da post-nişîn olduğu sırada Manisa'da nâiblik yapan Paşmakçı-zâde Zühdü Bey'in adalet, liyâkat ve çalışkanlığı sebebiyle iki yıl daha görevde kalması ricasıyla Mâbeyn'e çekilen telgrafta müftü, müderris, belediye reisi ve diğer şahıslarla birlikte imzası bulunduğu görülmektedir⁷⁶.

Diğer taraftan Abdülhalîm Çelebi'ye Manisa'da şeyh olduğu dönemde İstasyon civarında mutasarrıf olduğu araziye kare şeklinde yüz elli zira' (150X0,757=113,55 m²) ev yapması için ruhsat verilmiştir⁷⁷.

Öte yandan Abdülhalîm Çelebi Efendi'nin Manisa'da Çelebi Köşkü olarak bilinen bir binanın sahibi olduğu ve bu binanın Fransisken Misyoner Domari isimli bir gayri müslime satıldığı anlaşılmaktadır⁷⁸.

Meclis-i vükelâ müzâkerelerine mahsus 18 Şaban 1338/7 Mayıs 1920 tarihli bir zabıtnâmede Manisa'da Hacı Mahmud Bey Caddesi'nde bulunan ve Çelebi Köşkü olarak bilinen binayı 1912 tarihinde Manisa Mevlevîhânesi post-nişîni Abdülhalîm Çelebi Efendi'den Fransisken Misyoner Domari satın alarak parasını ödediği halde, harp ve sâir sebeplerden devir işlemleri tamamlanamamıştır. Bu sebeple Fransisken Domari adına Şarl Mişon tarafından konsolos ve sefârethâne nezdinde girişimde bulunulmuş, bu müracaat sonuçlanıncaya kadar binanın başkasına devredilmemesi talep edilmiştir. Diğer taraftan binanın fırka dairesi olarak kullanılmak üzere bahçesiyle beraber yüz kırk beş bin dört yüz kuruş bedel karşılığında İzmir Altıncı Redif Müfettişliği adına hazineye kesin devri yapılmıştır. Ancak köşke askerinin ihtiyacı kalmadığından,

⁷⁵ BOA, BEO, 3296/247183.

⁷⁶ BOA, Y.PRK, MŞ, 3/9. (23 Kasım 1890).

⁷⁷ BOA, BEO, 1033/77407. (6 Cemâziyelâhır 1315/2 Kasım 1897).

⁷⁸ BOA, MV, 219/26.

tahmînî güncel kıymeti olan yirmi beş bin liranın mümkün olduğunca üzerinde bir fiyata Misyoner Domari'ye satılmasının uygun olduğu belirtilmiştir⁷⁹.

Abdülhalîm Çelebi Efendi 1907'de Konya Dergâhı'na şeyh tayin edildikten üç yıl sonra ahvâl ve efâli, işgâl ettiği makâma muvâfık olmadığı gerekçesiyle azledilmiştir⁸⁰. Bilahare 1919 yılında ikinci, 1921 yılında üçüncü defa şeyh tayin edilmiştir. Abdülhalîm Çelebi'nin azledilmesi üzerine hem aleyhinde olanlar, hem görevine iâde edilmesini isteyenler İstanbul'a ardarda telgraflar çekilmiştir. Daha evvel Manisa Dergâhı post-nişni olan Abdülhalîm Çelebi Efendi hakkında bu sürece ilişkin arşiv belgelerine yansıyan bilgileri, Konya Dergâhı'ndaki görevi ile alakalı olduğu için daha önce de belirttiğimiz üzere dipnotta vermeyi uygun gördük⁸¹.

⁷⁹ BOA, MV, 219/26.

⁸⁰ BOA, BEO, 3770/282704.

⁸¹ Bu telgraflardan ilki, Abdülhalîm Çelebi'nin zulüm ve haysiyet kırıcı davranışlarda bulunduğu, sû-i ahvâl ve harekâtından dolayı azledilmesi talebiyle Sadâret'e çekilmiştir. Bu isnadlar üzerine kanâati sorulan Meşihat, Abdülhalîm Çelebi'nin azledilerek yerine Veled Çelebi'nin tayin edilmesinin uygun olacağını, Veled Çelebi'nin şeyhliğini kabul etmeyeceklerine tavsiye ve tenbihte bulunulmasını istemiştir. Konya vâlisi ise, Çelebi Efendi'nin Dersâadet'te olduğunu, daha yeni Konya'ya geldiğini, şikâyetlerle ilgili bilginin yapılacak tahkîkât neticesinde verilebileceğini bildirmiştir, bk BOA, BEO, 3770/282737-4. Diğer taraftan Abdülhalîm Çelebi Efendi hakkında Konya'da Evkâf-ı Celâliyye'den (Mevlevî tarikatı menfaatleri ve ihtiyaçları için tahsis olunan vakıflardan) iddiâsıyla Beyşehir Gölü güzergâhında otuz bin dönüm araziye zabt ve tasarruf ettiği yolunda şikâyetlerde bulunulması üzerine, tahkîkat için bölgeye heyet gönderilmiştir, bk. BOA, DH. MUİ, 67/52.

Bu arada Şeyh Abdülhalîm Çelebi de aleyhine başlatılan bu faaliyetlere engel olmak için her fırsatta ailesine ellerinden gelen kötülüğü yapmak arzusunda bulunan düşmanlarının teşvikiyle şeyhliğe başkasının tayini için çalıştıklarını belirterek, hükûkunun korunmasını talep etmiştir. Ancak bu talebi bir fayda vermemiş görevinden alınarak yerine Veled Çelebi'nin tayin edilmesi üzerine, Mevlânâ âilesinden yaklaşık yirmi beş kişi çıktıkları telgrafta ilim ve irşâdıyla her bakımdan şeyhliğe ehil ve hak sahibi olan Veled Çelebi Efendi'nin tayininden duydukları memnuniyet ve teşekkürü belirtmişlerdir. Ayrıca aynı mealde belediye reisi, müderris, eşraf, tüccar ve muhtelif kişiler tarafından da telgraf çekilmiştir, bk. BOA, BEO, 3770/282737-6, 16, 18.

Öte yandan müderris, çelebiyân, dervişân, tüccâr esnaf ve halk temsilcileri ise, İstanbul'a çıktıkları telgrafta Şeyh Abdülhalîm Çelebi'nin görevinden alınmasından derin teessür duyduklarını belirtmişlerdir. Beş bin kişi nâmına Hacı Mehmed Efendi-zâde Mehmed Raif tarafından Abdülhalîm Çelebi'nin makamında bırakılması talebiyle çekilen telgrafta, şeyh efendi hakkında revâ görülen muamelenin meşrûtiyet ruhuyla bağdaşmadığı, bunu protesto etmek için beş bin kişiyle hükûmet dâiresine geldikleri, Abdülhalîm Çelebi'den razı ve memnun oldukları, görevine iâde edilmediği takdirde kendilerinin onu makamında ibkâ edecekleri ve adâletin tecellisi için telgrafhâne önünde bekledikleri ifade edilmektedir, bk. BOA, BEO, 3770/282737.

Bunu Abdülhalîm Çelebi'nin şeyhlikte ibkâsını isteyen, ondan başkasını reis olarak tanımayacaklarını, istekleri yerine getirilmediği takdirde hırka ve postallarını alarak dergâhı terk edeceklerini belirten dervişlerin çıktıkları telgraf izlemiştir, bk. BOA, BEO, 3770/282737-3, 14-15. Dergâh görevlilerinden başta Ser-tarîk (Şeyhin yardımcısı) Ahmed Âdil olmak üzere türbedâr, hücre-nişîn, neyzen başı ve diğer görevliler tarafından gönderilen telgrafta da Abdülhalîm Çelebi'nin düşmanları tarafından yapılan şikâyet üzerine görevinden alınarak Veled Çelebi'nin tayin

edildiği, devr-i istibdâdda bile revâ görülmeyen bir muâmelenin devr-i mes'ûd olan meşrutiyette revâ görüldüğü, hâlbuki bütün dervişân, muhibbân ve ihvânın Abdülhalîm Çelebi'den fevkalâde memnun oldukları belirtilerek görevinde ibkâsı istirham edilmektedir. Bir diğer telgrafta (56 kişinin imzası bulunan) Abdülhalîm Çelebi hakkında iddia edilen suçlamaların asılsız olduğu, şeyhin şeriata ve sünnete bağlı zühd ve takvâ sahibi olduğu, Konya'ya geldiğinden bu yana üç sene zarfında kendisini herkese sevdirdiği, dervişlerinin ve halkın saygısını kazandığı, bütün bu özellikleriyle şeyhliğe lâyık olduğu belirtilerek görevinde ibkâsı talep edilmektedir. Ardarda çekilen bu telgraflara Mevlevîhâne post-nişini Abdülhalîm Çelebi'ye yapılan muamelenin milel-i gayr-i müslime efrâdı olarak kendilerini çok üzdüğünü belirten, Rum ve Ermeni milletinden katolik, protestan mezhebine mensup temsilcilerinin telgraflarının da dâhil olduğu görülmektedir. Konya'da bulunduğu yaklaşık üç yılda güzel ahlâkıyla kendisini herkese sevdirdiğini belirterek, yapılan bu haksız muamelenin düzeltilmesini adâlet ve hakkâniyet adına görevinde bırakılmasını talep etmişlerdir, bk. BOA, BEO, 3770/282737. Konya halkı nâmına vilâyet müftüsü Ahmed ve Nakiboğlu Medresesi Müderrisi Ömer Sadık tarafından Abdülhalîm Çelebi Efendi'nin görevinde bırakılması talebiyle gönderilen telgrafın diğerlerinden biraz farklı bir üslûba sâhip olduğu görülmektedir. Abdülhalîm Çelebi Efendi'nin beşer olması hasebiyle bir kusuru olduysa bunun; **وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظِ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ** "...öfkelerini yutarlar ve insanları affedeler. Allah, iyilik yapan (ve güzel davranan)ları sever" (Âl-i imran, 3/134) âyetine istinâden lütfen ve merhameten bağışlanması ve affedilmesi talep edilmektedir, bk. BOA, BEO, 3770/282737.

Abdülhalîm Efendi'nin sâbık Halep Mevlevîhânesi şeyhi Âmil Çelebi'nin entrikalarıyla sebepsiz azledildiğini, Veled Çelebi'nin tayin edilmesini protesto etiklerini ve şeyhliğini kabul etmeyeceklerini belirten Hacı Hüseyin ve çelebiyân adına Celaleddin imzasıyla gönderilen telgrafın cezayı gerektirecek bir suç olduğu, zira azlin meşru bir sebebe dayandığı ifade edilmektedir. Konya'dan gönderilen telgraflara Karahisar-ı Sahib Sancağı'ndan Bahâeddin Çelebi başta olmak üzere çelebiler tarafından, yedi yüz yıldır Mevlânâ hazretlerinin dergâhında şeyhlik vazifesini devam ettiren Mevlânâ âilesine yapılan bu muamelenin düzeltilmesi ve Abdülhalîm Çelebi'nin hukûkunun gözetilerek makâmında bırakılması talebiyle gönderilen telgraf eklenmiştir, bk. BOA, DH. MUI 1081/10. 1910 Haziran başlarında başlayan ve Abdülhalîm Çelebi Efendi'nin post-nişinlikte ibkâsı taleplerini ihtivâ eden telgraflardan bir netice alınmayınca 1911 Nisan'dan itibaren gönderilen telgrafların muhtevâlarında bazı değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Muhtevâ farklılığı olarak dikkat çeken husus Veled Çelebi'nin idârî acziyetidir. Nitekim Veled Çelebi'nin idâreye vâkıf olamadığı, idareyi şuna buna vererek vakfi zarara uğrattığı ifade edilmektedir. Bundan dolayı vakfın devamlı zararının önlenmesi için uygun bir vazife ile taltif edilerek, yerine daha önce haksızlığa uğramış bulunan, ahlâkı ve idâreciliği tecrübe edilmiş olan Abdülhalîm Çelebi'nin iâdesi istenmektedir, bk. BOA, BEO, 3770/282737. Diğer taraftan Konya'da bütün halkın teveccühünü kazanan ve şeyhlikten infisâli sebebiyle mağdur ve perişan olduklarını belirten vâlideleri ve hemşireleri de âilelerinin velisi olan Abdülhalîm Çelebi'nin felâkete dūçâr olması sebebiyle perişan olduklarını, hâmisiz kaldıklarını, gece gündüz ağladıklarını ve merhamete muhtaç olduklarını, makâmına iâdesiyle ailelerinin iyâ edileceğini bildirmişlerdir, bk. BOA, BEO, 3770/282737. İkinci defâ görevine iade edilen Abdülhalîm Çelebi'nin 5 Safer 1338/30 Ekim 1919 tarihli belgeden de Konya Mevlevî Dergâhı Post-nişinliğinde bulunduğu görülmektedir, bk. BOA, İ.DUİT, 17/53; BOA, BEO, 4578/343335.

Mevlevîhâneye İlişkin Bir İki Not

Diğer taraftan Saruhan Mutasarrıflığından yazılan 10 Kanunusâni 1320/23 Ocak 1905 tarihli bir belgede Manisa Mevlevîhânesi'nde çalışan Hüsameddin Dede'nin âilesini idareden âciz bî-çâre olması sebebiyle, belediyede münhal bir göreve tayini tavsiye edilmektedir⁸².

Manisa Mevlevîhânesi'nde bulunan bazı kabirlerin sandukaları üzerine konulmak için Ravza-i Mutahhara örtüsünden üç dört kadar kisve-i şerîfe talep edilmesi üzerine iki parça, üç arşın örtü gönderilmiştir⁸³.

Diğer taraftan Mevlânâ sülâlesinden olan çeledi efendilerin askerlikten muâfiyetleri doksan sekiz tarihli irâde-i seniyye gereği olduğu, bu âileden bir kadının başka biriyle evlenmesi durumunda ise doğan çocukların sayılarının az olması sebebiyle çeledi efendinin müracaatı üzerine bunlara da muafiyet uygulandığı ancak, Meşrûtiyet idaresinde Meclis-i Mebusan'ın yeni askerlik kanunu ile ilgili düzenlemesinde askerliğin herkese tatbik edilmesine karar verildiği belirtilmektedir⁸⁴.

⁸² BOA, Y.EE. KP, 23/2268.

⁸³ BOA, TS.MA.d, 386/1.

⁸⁴ BOA, DH. MUİ, 67/52. (21 Safer 1328/4 Mart 1910).

قصد در مجلس عالی
۱۳۸۴

تاریخ اولدینین دراز	تاریخ	مجلس وکلاء	تاریخ
۱۳۸۴	۱۳۸۴	مذاکرانه مخصوص ضبط نامه	۱۸ ۸

فهرست مالم

مقبضه قهقهه حاج محمد بیک چاره سده هجری کوشک نایب معروف با (۱۸۹۰) تاریخ مقبضه مولوچانی بوستانه عیالده هجری
اقتضیه بالمشرا امانت اعطا و معاضه فرایند اجراء نظر بولند فدر حاله اصول حیه و ساره در طولای معاضه مقبضه نک انجاس
تاریخ ۱۳۸۴ یانیه بولایه قونسلوس و سارخانه ترنده واقعا اولدیه قشباته بچینه قدر آخره دور و فرایقه و عه اولدین مقبضه فرانسیسه
میوزن روماری نامه قایمه سه ساله میوزن اخصایه و برینه عرض حاله استعا و بوضع مقبضه انجیره کی فرانز مولا سیکلورده راجعه
اولدیه ایسره نظر بایله قدر واره ک اقدام اولدیه درره باخرسید برابر یوزن قدر بیه بله دره یوزن خورمه مقابله انجیر انجی در دفعه مقبضه
نامه مقبضه قهقهه قطعاً فرایق ایسره که خا قانیسه ده تسلیم اولدینین و نکور کوشک قیست حاله کی بیکر بیه بله ارا قدر تخمه
اولدینین جریه بله مقبضه ایسره میوزن روماری نامه فرایقه ملاحظه اولدینین ایسره ولدی و کالنده بله بر لریه داز و اهدایه قدر دارد
اولدیه ۱۹ سیه ۱۳۸۴ تاریخ و ۶۰۶ نوبت لریه ملاحظه اولدین

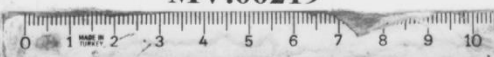
قراری

در اولدیه بایله کی بیکر بیه بله ارا قدر فرایقه ملاحظه اولدینین بیلرینه و حیه عکسیه جریه بوکا لریه قایلینیه اولدینین بایه تریه بیه
بر قات و عه غیره و عه اولدینین درره مومایه فرانسیسه میوزن روماریه صانعه ملاحظه اولدینین ایسره مقبضه و اهدیه و ملاحظه فرایقه
اسفاری نگر قندی

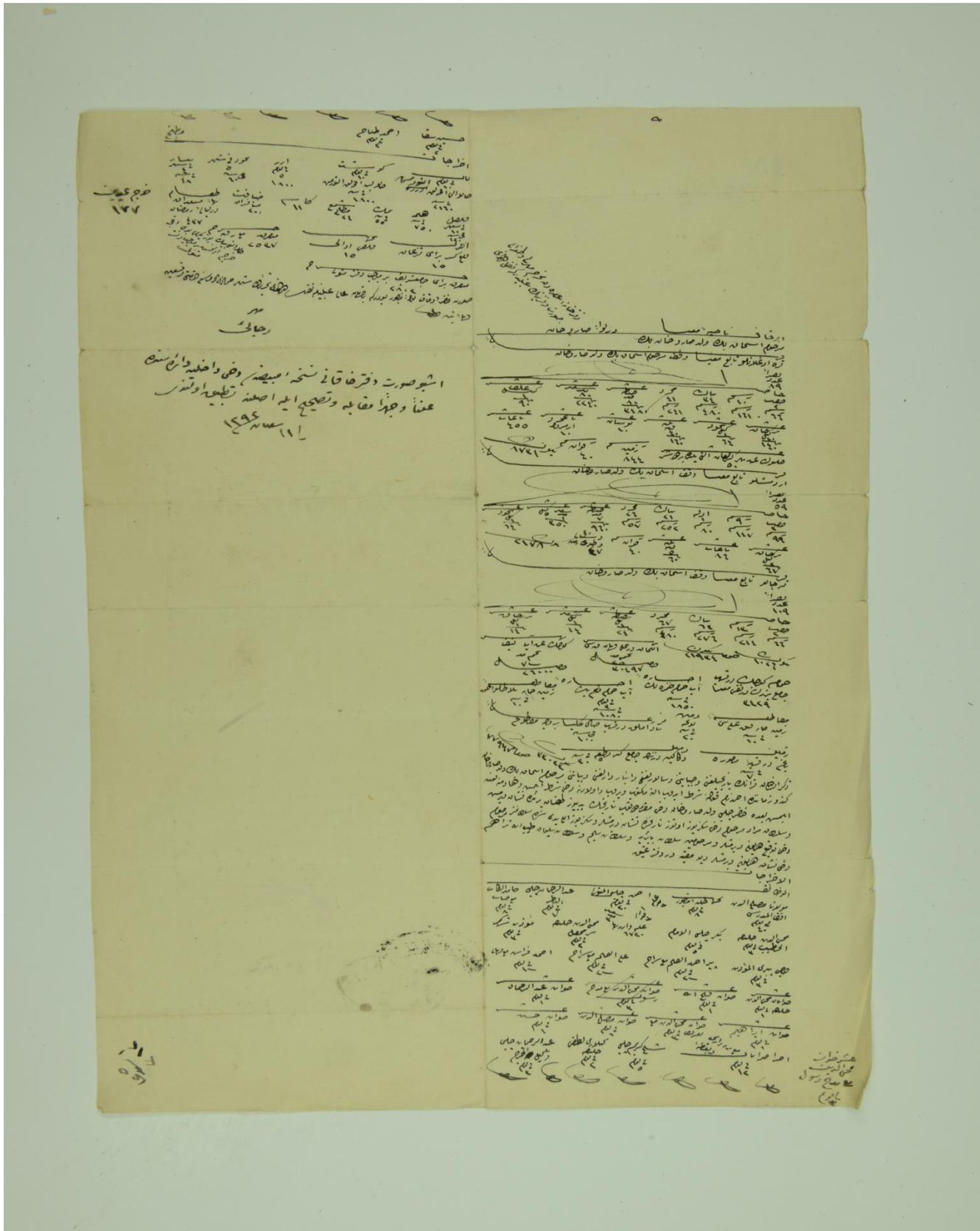
قراری
قراری
قراری
قراری
قراری
قراری

mv. 219/26

MV.00219

Ek 3 Mevlevihâne Şeyhi Abdülhalim Çelebi'nin Manisa'da Çelebi Köşkü diye bilinen bir binanın sahibi olduğu.

Ek 6- Manisa'da İshak Çelebi Vakfına ait kayıt örneği.